

Proa

FRANCESC SERÉS

El món interior

Una història europea

FRANCESC SERÉS

EL MÓN INTERIOR

Una història europea

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: octubre del 2024

© Francesc Serés, 2024

Imatge de coberta: «Dona amb periquito, foto acolorida a mà, principis dels anys 1930».

Totes les fotos són de l'autor. Pel que fa a les fotos dels àlbums, s'han fet totes les gestions possibles per identificar els autors de les fotografies i els propietaris dels drets d'autor. Qualsevol error o omissió accidental es corregirà en edicions posteriors.

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Proa

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.proa.cat

ISBN: 978-84-19657-83-1

DIPÒSIT LEGAL: B. 16.710-2024

Composició: Grup62

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

TAULA

I. Construir, pensar i habitar	9
II. Camins enmig d'un incendi	41
III. L'ona expansiva.	61
IV. La terra sota Berlín	82
V. La pell seca	112
VI. Oleksandra, Maixa i Ivanka.	131
VII. Salvar els herois.	155
VIII. L'ànima dels altres	179
IX. La lliçó d'alemany.	214
X. Guerra i pau.	235
XI. Déus menors de deserts petits	257
XII. Flors a les fotos	283
XIII. Jo vaig ser-hi	302
XIV. Els esperits	326
XV. L'arca de Noè.	349
XVI. Banyar-se al mateix riu	371
XVII. El centre d'Europa	389
XVIII. Enfants de la patrie.	404
XIX. Para venir a saberlo todo	409
Agraïments	417
Relació de fotografies.	419

I

CONSTRUIR, PENSAR I HABITAR

Neukölln, gener de 2022

Si vaig començar a mirar webs d'ofertes de segona mà va ser perquè les cadires del nostre pis eren fràgils i incòmodes. Havies de vigilar tant quan seies que al cap de cinc minuts et feia mal l'esquena, sempre estàvem en tensió per por de fer-les malbé. No n'hi havia dues d'iguals. La Marlene, la propietària del pis, ens va dir que feia temps que no hi vivia ningú i que el feia servir com a estudi fotogràfic i que els mobles eren peces de col·leccionista.

Vam trobar cadires de seguida, en aquestes webs n'hi ha moltíssimes. De fet, costava tant de triar que ens vam decidir per dues que eren al carrer de sota. L'home que ens les va vendre, un senyor corpulent i venerable, també anunciava àlbums de cromos dels anys vint i trenta i quan li vaig comentar que m'havien agradat, me'ls va ensenyar per si m'interessava comprar-los. Jo no havia vist mai uns àlbums tan bonics, tan vells i en tan bon estat. Em van sorprendre la quantitat i la varietat de temes que hi havia, però sobretot la qualitat de l'edició i la conservació dels co-

lors i del paper. N'hi havia de la Primera Guerra Mundial, de cotxes d'època, de la història d'Alemanya, de tot el que als nens els pogués entrar pels ulls. Va ser el que em va obrir les portes al món dels àlbums de fotos. La web d'ofertes de segona mà té un apartat dedicat al colleccionisme, amb totes les seccions i subseccions que es puguin imaginar, des de claus antigues fins a arcs xinesos o acordions, hi ha tanta cosa que l'abundància fa que acabis no fixant-te en res concret. L'única cosa que em va cridar l'atenció va ser un àlbum de fotos molt estrany que com que me'l vaig mirar més estona, després no parava d'aparèixer anunciat quan visitava altres pàgines web.

Era un àlbum molt barat, hi havia la data de l'anunci i feia més d'un any que hi era. Els àlbums amb fotografies de la Segona Guerra Mundial que tenen fotos del front es venen de pressa malgrat els preus, de vegades desorbitats. Els àlbums que no contenen imatges d'aquesta mena també ho indiquen i això significa que el preu de venda és raonable. Jo ja tenia les cadires a casa, i els cromos m'interessaven relativament, però aquell àlbum que s'anunciava des d'un lloc remot d'Alemanya tornava a sortir quan menys m'ho esperava. Era estrany perquè no tenia les típiques fotos de casament o de pícnic al parc, documentava el procés de construcció d'una casa a càrrec d'una parella gran. Al costat d'àlbums familiars, de reculls de viatges als Alps suïssos o d'estades al mar del Nord, d'incursions militars a França o Rússia,

aquest àlbum despleguava una monotonia tediosa que anava de les rases i les estaques a les bastides i els sacs de guix. Després hi apareixien els mobles, i finalment, hi havia dues fotografies dels avis, una de les quals amb la casa acabada. A les fotos que el venedor havia penjat hi havia una intenció narrativa clara, el seguiment dels avenços des que no hi havia res, només la terra anivellada, fins que s'acabava la casa. A l'anunci de venda indicava que hi havia més de dues-centes fotos i mostrava la primera amb el solar buit i també una de les darreres, una habitació amb el mobiliari.

Hi havia, a més, fotos de l'àlbum, que semblava que estava en bon estat, i alguns detalls de les dates en què havien estat fetes les fotos, 1934, 1935 i següents. Podia ser un bon document de com es construïa una casa durant els anys previs a la guerra. El preu era baix, vint-i-cinc euros sense comptar l'enviament. No hi havia tant a perdre, si resultava que després no m'acabava de fer el pes. La Daixa, la meva dona, em va mirar d'aquella manera que ja sé que em dirà que què m'ha agafat, però jo em vaig posar en contacte amb el venedor, li vaig fer una transferència i al cap d'una setmana el llibre arribava a casa.

Comprar en aquestes pàgines de segona mà té alguna cosa de regal ajornat i inesperat. Mantens una conversa tan amable com sigui possible perquè el venedor et doni una bona nota com a client, que és el que farà que altres venedors et tractin cada vegada millor. Aleshores, fas la transferència i esperes que el

venedor t'envii el paquet. Saps que trigarà una setmana o dues, entre una cosa i l'altra, prou temps per oblidar-te'n, o com a mínim per no esperar-lo i trobar-te la notificació que el carter ha passat però no hi eres. Em vaig alegrar molt de rebre'l, era la primera cosa que m'arribava per correu a Alemanya. He de confessar que en aquells darrers mesos de covid, i amb les ganes que tenia de parlar amb algú, havia preparat tot de frases per a quan arribés el missatger. El missatger, però, va anar per feina i va continuar la seva ruta.

L'àlbum feia molt més goig que a les fotos. La major part de venedors de segona mà tenen uns recursos fotogràfics més aviat escassos i també és cert que els compradors —ara ja parlo des de l'experiència d'haver comprat algunes coses—, quan veiem fotos de qualitat desconfiem perquè pensem que potser estan tan ben fetes perquè en realitat les coses que es venen no són tan bones. Tots hem tingut algun disgust o altre, però no va ser el cas d'aquest àlbum, que és preciós. Les tapes són verd fosc, d'imitació de pell, i els filets daurats han perdut la lluentor kitsch, que ha quedat apaivagada per tot el que ha passat durant aquest temps. L'àlbum està tan ben fet i tan ben pensat com la casa que construeixen. Van dissenyar l'objecte amb la mateixa cura i atenció, amb la mateixa tensió amb què visitaven i vigilaven les obres de casa seva. Al lloc, això no ho vaig veure quan el vaig comprar, hi ha escrit amb molta delicadesa, com si es vol-

gués imitar alguna tipografia concreta, *Unser Haus I*, és a dir, *Casa nostra I*. Això vol dir que potser en algun lloc hi ha un *Unser Haus II*? No ho sé, com ho podria saber... L'he buscat amb aquest descriptor en altres pàgines web —a fe de Déu que ho he buscat—, i no he trobat res. Han passat molts anys, potser la guerra va capgirar els plans de la segona part, potser s'ha perdut, potser encara el tenen els hereus... Hi ha tants potsers que es podria omplir la segona part només amb conjectures. Sigui com sigui, només tinc *Unser Haus I*, però el tinc, i això és l'important perquè sembla que aquest àlbum s'hagi confegit per arribar fins avui. Ha sobreviscut perquè, com la casa, té parets mestres i envans pensats per durar. Per a aquella parella aquest àlbum era casa seva, també.

És robust, les tapes són dures però encoixinades i les pàgines gruixudes, amb la fibra del paper ben visible. Cada pàgina conté tres o quatre fotografies, la major part de les quals són més que correctes, n'hi ha poquíssimes de mogudes o desenfocades i no hi ha gaires redundàncies. El paper sulfuritzat que les separa, gofrat com una tela d'aranya, està intacte, i les fotos estan tan ben enganxades que encara em demano amb què ho feien. Quan era petit, per enganxar els cromos la mare em feia una pasta amb farina i aigua i la Daixa em diu que a Rússia ho feien amb midó, que és més o menys el mateix. No sé quin tipus de cola feien servir els propietaris de l'àlbum, només sé que estan perfectes i que la química no ha

afectat la superfície de les imatges. No hi ha cap bony ni cap zona esgrogueïda, costa creure que no hi hagi cap taca a la superfície de l'emulsió. No hi ha ni un error de revelatge.

L'àlbum és una pel·lícula de cinema mut. Comença amb imatges de l'escenari, el solar on construiran la casa, que és un terreny de grans dimensions, amb feixes i solars que separen les cases esparses que es veuen aquí i allà. El terreny és pla i no hi ha ni arbres, ni edificis singulars ni cap element en el paisatge que pugui oferir alguna pista d'on pot ser. Des d'aquest punt de vista, és una casa ideal en un lloc ideal. Està envoltada de camps, horts i jardins i d'altres cases una mica allunyades. Els camins de terra són plans, amables. Podria ser qualsevol lloc d'Alemanya, a tot arreu i enlloc.

Aquest àlbum no s'ha fet córrer i no sé d'on surt; tot i que vaig insistir, el propietari no me'n va saber o no me'n va voler dir res. Els venedors són contingents, potser tan contingents com jo, simples dipositaris. De vegades m'imagino que els protagonistes dels àlbums es pregunten en mans de qui són, a quina altra casa faran cap, d'aquí a uns anys. Jo també els ho podria preguntar a ells, d'on venen... Qui podria saber on és aquesta casa? Ningú. No hi ha cap cartell, cap nom, cap campanar allunyat, cap muntanyeta que et permeti orientar-te. Podria ser a tot arreu; de fet, la primera data, que apareix a la primera pàgina, acompanya una foto on la casa encara ni tan sols hi és, només

hi ha el solar, el buit. «Okt. 1934», hi diu, octubre de 1934, fa noranta anys.

Els camins de terra de les primeres pàgines es poden imaginar com futurs carrers. Al costat d'aquestes franges planes hi ha una línia de cases aparellades, com tantes n'hi ha a Alemanya, que comença a uns cent metres d'on s'endevina un hort incipient. Els quatre protagonistes del llibre es deixen veure ben aviat: hi ha un home i una dona grans, d'uns seixanta o setanta anys, i una noia més jove, que sembla que sigui la seva filla. Hi ha un noi que hi surt menys, que hem de suposar que és qui fa les fotos, i de vegades una cinquena persona, algú que els ajuda amb l'hort i que els fotografia a tots quatre junts. Passen els mesos i, com si es tractés d'un calendari, el canvi de les estacions mostra com es prepara la terra, com es sem-

bren patates, faves i pastanagues, i a mesura que saltem d'una imatge a l'altra, la collita i una foguera amb les restes seques. Després de plantar uns plançons al jardí, comencen a clavar estaques, a fer rases i a portar totxanes i sorra. Aquestes fotos les havia vist a l'anunci del web, diversos angles dels mateixos fonaments i pilars, dels racons i dels espais per als serveis.

Si vaig comprar l'àlbum va ser perquè jo vaig fer el mateix quan vaig reformar la casa de la meua àvia, a Saidí. Va ser l'any 2011, i ho vaig fer amb en Pepe i en Marco, pare i fill, dos paletes que van treballar durant tres mesos a les parts més complicades, les que necessitaven maquinària i llicències. De la resta me'n vaig encarregar jo pel meu compte. Com que no teníem plànols —en Pepe em deia que els plànols sempre eren mentida— anàvem decidint mentre fèiem, tot depenia de què ens trobàvem. La casa té alguns segles, algunes parts entre tres i quatre. A la clau de l'arc hi diu ANTONIO IBARZ 1792 i és evident que és una pedra superposada perquè l'arc és molt més vell, està desgastat, és a dir que el més probable és que l'Antonio hagués comprat la casa i hagués posat la pedra nova amb el seu nom. Mentre fèiem les obres fotografiava tots els avenços que anàvem fent. Vaig protegir la càmera de la pols i de l'aigua amb una bossa i vaig fer milers de fotos. Tinc una vintena de carpetes amb fotos del celler, la planta baixa, la segona planta, la terrassa, la façana, les escales, la fusteria, la cuina, la pintura... Vaig passar un any sencer per refer-la i mentre treballava amb pa-

letes, fusters, guixaires i electricistes, feia fotos per documentar els nostres avenços, així, si després hi havíem de tornar sabíem què ens trobaríem. Ens vam fer molt amics, després de tres mesos treballant plegats. En vam passar de tots colors perquè en una casa vella mai no saps amb què et pots trobar quan comences a tocar coses. Em costa una mica, escriure això, perquè tots dos són morts, pare i fill. I me'ls estimava.

Vam repassar la casa de dalt a baix. A la planta baixa, on hi havia la botiga de la mare, quan vam tirar a terra els envans vam veure que les parets mestres estaven empaperades i que tenien fins a cinc capes de paper. Algú va recordar que allà, els anys anteriors i posteriors a la Guerra Civil, hi havia hagut una barberia. Fos com fos, era impossible saber qui ho va fer, tot entrava dins de les discussions aproxi-

mades que passada una estona es convertien en fum, com el paper, que s'esmicolava tan bon punt el treies de la paret. Els anys i la humitat havien estovat tant les capes, que era impossible reconstruir la història d'aquell temps.

La parella de l'àlbum sí que en tenien, de plànols. Quan ja es veu una certa estructura apareix un personatge nou que va a fer una visita d'obres, sembla l'arquitecte o algú de l'ajuntament, no ho puc saber, potser és el contractista. També al començament hi ha un senyor ben vestit que desplega una cinta mètrica. És una casa unifamiliar model, en podem trobar desenes, milers, com aquesta a les ciutats alemanyes. Tenen variacions en la situació de les finestres i les portes, en l'orientació, en la posició del garatge i en l'ornamentació de la façana, però l'estructura és la mateixa i els plànols devien variar només amb els detalls que demanaven els clients. Això sí, és evident que per molt que s'assembli a la resta de cases, per a ells és única, és *Unser Haus*, la casa nostra-seva, la casa on projecten passar els darrers anys de la seva vida, en un lloc tranquil, amb un jardí gran i ple de verdura i fruiters. Documenten els avenços perquè volen tenir el record del temps precís, perquè se senten orgullosos de l'obra que marca els anys que els queden, és el resultat de tot el que han aconseguit a la vida. Només cal veure com d'alegres surten, o de vegades observar el posat seriós, com qui mostra i confirma que es pot sentir satisfet amb la vida que ha menat i allà on han arribat.

Jo no he arribat enlloc, però també me l'estimo, la casa de la meva àvia. Hi ha mobles que venen de molt lluny, la caixa de núvia l'he de situar cap a finals del segle XVIII. Jo pensava que era de 1870, de quan teníem les primeres notícies de la propietària, però un bon historiador em va dir que venia de molt abans. I el trull del raïm ha de ser molt anterior. El pas del segle XVIII al XIX va ser un període pròsper a Saidí, les cases dels carrers centrals tenen arcs de pedra que encara aguanten i gairebé totes les dates que podem llegir són d'aquesta època. Per a mi és important perquè en una de les cases més maques, dalt de tot de l'arc més alt, el que té les portes més boniques, un Francisco Serés hi va esculpir el seu nom el 1780. Entenc perfectament el missatge, que estem aquí de pas i que ja n'hi va haver un, de Francesc Serés, al segle XVIII, amb

la seva vida, les seves expectatives i les seves pors. No ho puc oblidar perquè tampoc puc evitar veure la pedra cada vegada que vaig a Saidí; la casa de la meva àvia és a la mateixa plaça.

Suposo que hi ha gent que pot evitar pensar en la història, però per a mi és del tot impossible. Això no vol dir que en sàpiga, d'història, sé el que sé, i és cert que tinc una relació afectiva amb el passat, suposo que els que no som historiadors ens podem prendre alguna llicència. La pregunta que més m'he fet els darrers anys és què en fem, d'aquest passat? Hem arreglat —fa anys ho van fer el pare i la mare, i després jo— una casa on només hi visc vint dies l'any. Els diners invertits, si ho mirem així, el temps que hi vaig passar, un any de la meva vida, no tenen cap mena de sentit. Alguns amics em deien que estava boig. Potser és aquest mateix tipus d'irracionalitat el que t'impulsa a comprar un àlbum com aquest —o a escriure totes aquestes històries—. Em reconeixia, en aquelles imatges d'internet, i em reconec, en les fotos de l'àlbum. Jo havia reconstruït la casa de la meva àvia i aquella parella gran se'n feia una de cap i de nou per anar-hi a viure.

Hi ha una foto a les primeres pàgines que està feta en un lloc diferent, hi ha edificis alts, urbans. L'àvia de l'àlbum porta un davantal i parla amb un noi, amic de qui se suposa que és el seu gendre. Si se segueix la seqüència de les imatges, podem pensar que sortien del centre o del barri d'alguna ciutat i es retiraven a viure als afores,

però podia ser qualsevol ciutat i en qualssevol afores d'aquesta hipotètica ciutat. Tant ells com jo havíem aconseguit un lloc on aixoplugar-nos. Jo a la casa dels meus avantpassats, que els meus pares ja van adobar una vegada, i ells en una casa nova.

Vaig avançar per les pàgines i els progressos de les obres mentre anava recordant també les obres de ca la iaia, fins que vaig arribar a dalt de tot, a la teulada, a la meitat de l'àlbum, si fa no fa. A Alemanya, com a moltes altres parts d'Europa, el dia que s'arriba al punt més alt de la teulada se celebra amb un dinar. Es considera que l'obra ha arribat al seu equador —que coincideix amb el punt mitjà de l'àlbum— i a partir d'aleshores tot serà més fàcil, el més difícil ja està fet. És costum que el propietari de la casa agraeixi l'esforç i la dedicació dels paletes, que els convidi a un dinar generós, i aleshores es posa una bandera dalt de tot de la teulada perquè tothom vegi que l'obra tira endavant sense problemes. Aquí no hi posen una bandera, hi posen una cistella grossa, tan grossa que l'han d'agafar entre dues dones, especialment convidades per a l'ocasió. La cistella està decorada amb banderetes del partit nazi, amb la creu gammada negra al centre del cercle blanc. A les fotos, la noia jove de l'àlbum i dues noies més que no tornen a aparèixer mostren orgulloses la cistella. També podem veure com els paletes i els amics que han anat a visitar l'obra saluden el fotògraf, al segon pis, sota el cistell. La construcció avança i la teulada es cobreix ràpidament. Vaig que-

dar-me astorat i vaig continuar passant pàgines com si no hagués vist el que havia vist.

El cotxe amb què es desplacen també hi surt sovint, es veu molt de moviment. Van passant, primer el guixaire i després el llauner, que ha instal·lat els primers serveis d'aigua. Fa goig, si he de ser sincer, veure la qualitat de la feina i la cura en l'ofici. De les golfes passem al balcó, a la terrassa, tot en perfecte estat de revista, i després de baixar a la planta baixa, hi ha un aparcament que sembla que l'hagin acabat de fer avui. Hi ha les coses a mig fer i les que es van enllestint, i al final, la cuina, la banyera i la caldera de la calefacció, fins i tot un petit muntacàrregues intern. Fa goig i fa fins i tot una mica d'enveja, aquesta excel·lència, aquesta professionalitat, en un moment en què les cases a Saidí es feien com es podia.

Quan ja està gairebé tot enllestit, canviem d'escenari i ens en anem a la ciutat. Poca estona, per això. Només veiem un camió al costat del cotxe, a la ciutat, a una botiga de queviures que podria ser qualsevol botiga de queviures, ja he dit que no hi ha cap cartell ni cap senyal que indiqui quina ciutat pot ser. Després de fer la mudança, i amb els mobles a lloc, hi ha una altra foto de la casa que mostra la façana del davant, amb una gran bandera nazi que baixa des de la finestra del segon pis. És el 20 d'abril, l'aniversari del Führer.

Aquestes fotos no les vaig veure quan vaig comprar-lo, no les va penjar, el venedor. La presència de símbols nazis té sempre un risc afegit, de vegades en-

careix els objectes, de vegades crea rebuig i el venedor s'ha d'arriscar. Potser va pensar que no tenia gaire sentit, en un àlbum que no tenia fotos de soldats.

Vaig quedar estupefacte i també una mica avergonyit per la meva sorpresa; si havia comprat un àlbum alemany dels anys trenta era molt possible que aparegués algun tipus de simbologia en algun lloc o altre, però el cert és que el vaig tancar i el vaig deixar a la prestatgeria unes setmanes. No, no soc tan innocent per pensar que era impossible. I no, no m'escandalitzo amb qualsevol cosa, però és que això no és qualsevol cosa. Si els anys de construcció d'una casa coincidien amb l'apogeu del règim nazi, hi havia alguna probabilitat que aquella gent, de classe mitjana benestant, tingués alguna relació amb el partit o fins i tot

que en formés part. Però podia no ser explícit, podien haver estat militants, simpatitzants, votants o fins i tot dirigents, i no haver penjat cap símbol. O no haver-lo inclòs a l'àlbum. Hi ha moltes possibilitats, però no, allò també era casa seva, aquella decoració coronava la casa i donava sentit a un temps. El credo nazi era més que conegut, en aquells anys les agressions feia temps que eren públiques i continuades i molta gent va haver d'emigrar a altres països. Són els únics símbols evidents que hi ha en tot l'àlbum. No hi ha cap

cartell, ni un edifici reconeixible, no hi ha cap topònim, però hi ha la potència de la creu gammada. Si no fos per les lletres del llom, per les dates o per les fotos de la ciutat en què es veu la publicitat de la botiga dels propietaris, tot i que cap nom de carrer, potser podria ser danès o holandès. Les banderes ho canvien tot.

L'àlbum continua amb la instal·lació dels darrers serveis, la neteja de l'exterior i la supervisió de les obres. A les últimes fotografies la casa està moblada i els acabats a punt per a les fotografies. Hi ha contrallums i escenes més o menys preparades. En alguns casos l'escenografia està tan cuidada com les postures del gendre, que en algun punt semblen imitar les dels dirigents polítics de l'època. Hi ha alegria i celebració, fa sol, som a la primavera de 1937. La casa ha anat pujant mentre pujava el règim nazi, són els anys finals abans de començar la guerra. Hi ha també una altra parella i un nen que ha aparegut fugaçment en una foto a les golfes, que podem suposar que és el seu net. La darrera foto del llibre, enganxada a l'interior de la tapa de l'àlbum, és per a ell, aquest és el seu espai, el futur. Deu tenir onze o dotze anys i no puc evitar pensar que és el futur del llinatge. En aquest àlbum el temps ha cristallitzat d'una manera tan precisa que fa que pugui arribar fins avui. Com la casa, es va fer pensant que havia de durar, que les fotografies havien d'estar ben alineades, en composicions que seguissin un ritme concret, que passessin del no-res de terra i fang a l'hort i al jardí, a les rases per als fonaments, a

la part grollera de terra i materials que després es va cobrint fins a deixar una casa habitable, presentable, fotografiable. La pintura blanca amb què han escrit les dates està perfecta. Comencem en una explanada, en buit sense forma, i acabem amb la figura del net, possiblement el net d'una altra filla o d'un fill que surt molt poc a l'àlbum. És un àlbum pensat, construït i habitat.

Les reformes que vaig fer a ca la iaia van continuar les que anys abans havien fet el pare i la mare. La teulada perillava i se'n va haver de fer una de nova. Hi havia massa llocs on feia panxa i la mare ja no donava l'abast a posar cossis i galledes cada vegada que plovia. A més, quants anys tenia, aquella teulada? Cent? Cent vint? No hi havia ningú que ho pogués recordar perquè els avis i la mare de l'àvia sempre l'havien vist igual. A sota de la teulada, al segon pis, quan era petit, hi treballàvem la carn de la matança del porc. Hi havia dos focs a terra que aquells dies sempre estaven encesos. La resta de l'any era el meu lloc preferit per jugar, ple de racons i amb tot d'habitacions petites per distribuir la gent que hi anava passant. Van tenir vuit fills, els meus besavis.

Eren els anys deu i vint del segle passat i els meus avis i els seus germans encara no sabien, com no ho sabem nosaltres, què els portaria el futur, que passarien una guerra i una dictadura. El meu avi no sabia que li aniria d'un pèl d'acabar en un camp de treball. El meu oncle, germà de la meva àvia, no ho va poder evitar, s'hi va estar tres anys. La meva àvia materna va

perdre l'home i el meu avi matern, la dona. D'aquí surt la meva mare, que amb el meu pare van arreglar la teulada. Les obres van durar perquè els carrers són estrets. Tothom al carrer recorda la polseguera, que va durar setmanes. Les bigues i els canyissos encara aguantaven i el pare va guardar tantes teules com va poder, però tot el material del mig es desfeia com si fos farina. Una veïna va dir que eren les animetes de la casa, que pulvis eris et in pulverem reverteris.

Potser sí, aquí la història sempre deixa rastre. Quan era petit buscava bales entre les pedres dels pilars i les teulades. A casa encara tenim dues pistoles de la Guerra Civil, que el temps s'ha encarregat d'inutilitzar. A l'automàtica li falta una peça, que d'altra banda no seria difícil de tornejar, i el revòlver està tan rovellat que crec que abans moriries de tètanus que d'un tret. També hi havia un fusell amb els carregadors i les bales. Tot això ho teníem controlat i mig amagat, aigua passada, pistoles que no disparen i bales plenes de verdet i rovell.

La bomba no, no sabíem què hi hagués cap bomba, és clar, no conec ningú que visqui tranquil amb una bomba a sobre del cap.

Un dels paletes la va trobar entre els encanyissats i les teules, ben protegida en un forat sense humitat perquè a més algú l'havia tapat amb guix. Era una bomba de mà, una granada de morter, de les que tenen el mànec de fusta per poder llançar-les més lluny. Al començament els paletes no sabien què era, però un d'ells se'n va adonar i va trucar a la Guàrdia Civil.

Després de l'espant inicial i que vinguessin a acordar la zona, els paletes es van queixar que no podien perdre temps, per una bomba, van discutir amb la Guàrdia Civil i van continuar treballant. Vam posar una caixa de fusta per protegir el bolic i els artificiers de l'exèrcit van arribar de seguida, els veïns deien que no s'hi podia viure, amb una bomba al carrer. Encara en van sortir dues més, de granades. Segons els artificiers, totes eren funcionals, podien haver esclatat en qualsevol moment.